

ולפי דעה זו יש לפרש מה שאמרו (יב): 'ניכול כולה שית' כפשוטו, שמתקיימת באכילתו מצות ביעור. ואין צריך למש"כ התוס' שם 'כולה שית' לאו דוקא.

ולעיל כא: שמקשה הגמרא 'עבר זמנו אסור בהנאתו, פשיטא' – משמע שאין דעה המתירה. אך רש"י שם ל"ג 'פשיטא'. עוד בבאור שיטת רבי שמעון – ע' צל"ח; חזו"א קיז, א והלאה; חדושי ר' שמואל לעיל ד:

יכול ערל לא יאכל בו – בו הוא אינו אוכל אבל אוכל הוא במצה ובמרור. יש שאין גורסים 'במרור', או אף אם גורסים – לאו דוקא הוא אלא נקטוהו משום שגרת הלשון [וכנמצא בכמה מקומות, כגון באלו הן הלוקין גרושה וחלוצה לכהן הדיוט], כי מצות המרור מהתורה אינה עומדת לעצמה אלא מתלווה לאכילת הפסח (עפ"י מאירי; חדושי הר"ן; רבנו דוד. וזה תואם עם שיטת הרמב"ם (ספר המצוות עשה קנח) שאכילת מרור אינה נמנית כמצוה לעצמה).

ואולם יש אומרים שאף על פי שהמרור בזמן הזה אינו אלא מדרבנן (להלן קכ), זהו משום שנתמעט מן הכתוב שבזמן שאין פסח אין מרור, אך באמת הוא מצוה בפני עצמה, וגם הערל שאינו אוכל בפסח – חייב במרור מהתורה (כן דעת רבי דניאל הבבלי, שהשיג על שיטת הרמב"ם הנ"ל. וכן משמע מדיוק לשון התוס' בסד"ה כל. ע"ע: 'חדושי הגר"ח על הש"ס'; חדושי ר' שמואל לט, עמ' קלט; שו"ת שבט הלוי ח"ט קכב).

וכיו"ב יש לדון באשה, למ"ד נשים בראשון רשות – האם חייבת במרור מהתורה. ע' בזה ברש"י וברש"ש להלן צא ובמנ"ח יז, כו ובבאור הגר"י פרלא לסהמ"צ לרס"ג עשה מז. [ובירושלמי (פסחים ה, א קדושין א, ז) ישנה דעה שלדעת התנאים שנים בפסח רשות, הוא הדין במצה].

זרבי יהודה – כתיב בהאי וכתוב בהאי' – וצריכא, כי טמא ושהיה בדרך רחוקה, מפני שהם נדחים לפסח שני ויאכלוהו על מצות ומרורים, לכך הייתי אומר שאינם מצווים עתה. ואם היה כתוב טמא ושהיה בדרך רחוקה הייתי אומר דוקא אלו אוכלים מפני שישנם בכל שאר המצוות, מה שאין כן ערל ובן נכר (עפ"י מהר"ם חלאה. וקרוב לזה ברשב"ם להלן קכ).

ומרש"י משמע שאפשר ללמוד זה מזה. וצריך לומר מלתא דאתי בבני"אב טרח וכתב לה קרא, כאשר מצינו בכמה מקומות – ע' במצוין לעיל כו. ואולם בגמרא להלן (קכ). הגרסא לפנינו 'צריכי'. [ולפרש"י צריך לומר שאינו סובר הצריכותא הנ"ל כי גם 'בן נכר' נדחה לפסח שני, למאן דאמר הויד בראשון חייב בשני, הרי כשעשה תשובה עושה בשני. מהגרשז"א].

דף כט

'בדין הוא דאפילו תוך זמנו מותר בהנאה. רש"י לא גרס 'בהנאה', שאף באכילה הוא מותר (כ"מ בתוס'). וי"ג אף לפרש"י 'מותר בהנאה' ומפרשים שמותר מדרבנן, משא"כ באכילה שאסור מדרבנן. עפ"י אמת ליעקב). והתוס' הקשו הלא בעת אכילתו ודאי קנאו (וכ"כ הרד"ה).

וכתב הראב"ד (וע' גם בפני יהושע ובספר בני ציון (מיטאווסקי) ג), שיש אופן שלא קנה באכילתו; כגון שתחב לו חברו לפיו, למקום שאי אפשר לו להחזירה אלא בדוחק, שהואיל ולא לרצונו הכניסה לו, והחזרה אינה אפשרית אלא בדוחק, אין כאן קנין ממון קודם חיוב הבליעה, בעת שנהנו מעיו, וכיון שהוא של אחרים או של גבוה, אין בו חיוב חמץ.

ומהאחרונים יש שכתבו (עפ"י דברי הר"ן בנדרים לד; שיטה מקובצת בבא מציעא פ"ח) שאם בשעה שאוכל, דעתו שלא לקנותו – אינו נעשה שלו, והרי אוכל חמץ של הנכרי [ואף על פי שנפסק (באבן העזר כח), אורח

שיושב אצל בעל הבית ונטל חלקו וקידש בו אשה – מקודשת, שם מדובר שרצה לזכות בו אבל אם אין רצונו לזכות אינו זוכה בעל כרחו] (עפ"י קובץ שעורים).

א. יש להעיר שמדברי הראשונים כאן משמע שהנחה פשוטה היא שבכל אופן עובר על חמץ זה שאוכל. ועוד הלא הר"ן עצמו שכתב בנדרים לענין מודר הנאה שנחשב המאכל של המארח, הקשה על פרש"י שאי אפשר שלא יהא שלו בשעת אכילה. וצריך לומר שברגע הבליעה ממש, ודאי הוא שלו. או שלענין חמץ שונה שאף אם אינו שלו ממש מאחר ואינו חפץ לקנותו – מ"מ עובר עליו שהרי במציאות החמץ נתון ברשותו הבלעדית, ולא גרע זה מקבלת אחריות על חמץ. ודברי רש"י יתפרשו כהראב"ד.

ב. עוד בענין קניית האורח את מנתו – ע' או"ח קע, יט; שו"ת מהרי"ט ח"א קנ; נודע ביהודה תנינא אה"ע עז; אחיעזר ח"ב סוס"י לז; עונג יום טוב קיא בהגהה; שבט הלוי ח"ד רכה. וע"ע מש"כ בנדרים לד.

ועוד בבאור דברי רש"י ותוס' – ע' בהגהות רא"מ הורביץ; ביצחק יקרא ח"א יד; שבט הלוי ח"ח קד.

'מאן יש אומרים? אמר רבי יוחנן: רבי נחוניא בן הקנה היא... רב יוסף אמר: בפודין את הקדשים להאכילן לכלבים...' רש"י ורו"ה מפרשים שלכך מעל, לפי שחמץ בפסח מותר בהנאה – כרבי יוסי הגלילי. או כרבי שמעון שמותר לאחר הפסח, ודבר הגורם לממון כממון דמי – הלכך יש לו דמים. והראב"ד (בהשגותיו על המאור) כתב שאף לפי חכמים האוסרים בהנאה, וגם דבר הגורם לממון לאו כממון דמי, הרי ההקדש אינו מצווה ב'תשבי'תו' וכמו כן יכול להשתמש בחמץ ואפשר לו למוכרו לנכרי [בהנחה שפודין את הקדשים להאכילם לכלבים], הלכך בר-דמים הוא.

א. כדברי הראב"ד משמע בתוס' (בד"ה רב אשי), שיכול להקדש למכור החמץ לנכרי בפסח. וכן מפורש בתורי"ד. ושם רש"י והרו"ה שלא פירשו כן ודחקו להעמיד כריה"ג כי סוברים שאיסורי הנאה אסורים ומופקעים מכל שימוש, אף להקדש [והמהרש"א נקט כדבר פשוט שההקדש יכול למכור, ולכך הקשה על רש"י. ותירוצו נראה דחוק, וכבר העיר ע"ה בשער המלך ריש איסורי מזבח]. וכבר נשאו ונתנו האחרונים בנידון זה – כמובא לעיל כג.

אלא שיש להעיר על כך מדייק לשון רש"י (בע"ב ד"ה ומאן) 'לנכרי לא מזדבן דאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים' – והלא גם אם פודין, הלא אסור להקדש למכור מצד איסור הנאה. ואמנם כתב בעל המאור שזה שאמרו בגמרא 'אין פודין' – לאו דוקא, אלא משום שאסור בהנאה אי אפשר לפדות. אך בדברי רש"י קצת קשה לדחוק כן.

ב. מלבד הנידון על מכירה לנכרי, יש לדון מצד שההקדש יכול להשתמש בחמצו להאכלת בהמותיו. ושם משום זה לבד לא היה נחשב 'ממון' כיון שאין לדבר שימוש אלא להקדש, וכמו שדן בנתיבות המשפט בדין המזיק ממון השהו לאדם אחד. ומכל מקום צ"ע למאן דאמר פודין את הקדשים להאכילם לכלבים מדוע נחשב משום כך 'ממון', הלא ודאי אין כדאי להקדש למכור עתה במחצית המחיר, וברור שימתינו עד לאחר הפסח למכור בכסף מלא (עפ"י שיעורי הגרשז"א).

ג. בשו"ת אחיעזר (ח"ב מו, ז) מפרש שלפי דעת הראב"ד, מתפרש מהלך הסוגיא רק לדעת חכמים, אבל לרבי יוסי הגלילי המתיר חמץ בהנאה – לעולם מעל, גם אם אין פודין את הקדשים להאכילם לכלבים, כיון שהחמץ מצד עצמו בר-דמים הוא שהרי אינו אסור בהנאה, ואמנם כעת אין בו להקדש שימוש מאחר ואינו בר-פדיון, אבל הרי יש בו שימוש לאחר זמן, ומותר להקדש להשהותו לאחר הפסח. ואף על פי שדבר הגורם לממון לאו כממון דמי – אין זה 'גורם לממון' אלא ממון גמור שהרי הוא נצרך ושהו להקדש מפני השימוש העתידי. ורק לפי חכמים שהחמץ אסור בהנאה, מופקע הוא בפסח מתורת 'ממון' ו'בעלות'.

[כסברה זו באר בשערי ישר (א, ט) דברי הגמרא, שלכך חמץ בפסח נחשב 'גורם לממון' – משום שאיסור התורה מפקיע מהחפץ תורת ממון בעצם, ולא מפני איבוד תשמישו בפועל. אלא שהוא כתב כן בסתם, והרי לפירוש רש"י והמאור לכאורה אי אפשר לקיים סברה זו שהרי לדבריהם מבואר בגמרא שאפילו לרבי יוסי הגלילי שהחמץ מותר בהנאה, נחשב החמץ 'גורם לממון'. וצ"ע].

יש להעיר שמלשון הראב"ד משמע רק שאין צורך לדחוק ולהעמיד כריה"ג, אך לא שאי אפשר להעמיד כמותו. ואילו הסברה הנזכרת היתה פשוטה להראב"ד, מכוחה היה מקשה על הרו"ה ולא משום שדחוק להעמיד כרבי יוסי.

ג. עוד בענין חיוב מעילה בקדשים שאין בהם שימוש להקדש ואין להם פדיון – ע' באחיעזר שם בהרחבה, ובאבי עזרי (קמא) מעילה ה, יד; ו, ה.

(ע"ב) 'בדבר הגורם לממון כממון דמי...' לפרש"י, החמץ שאסור בהנאה בפסח נחשב 'גורם לממון' משום שעתה הוא אסור ורק לאחר זמן תהא בו אפשרות שימוש. [וכבר הקשו על טעם הדבר, וכי משום שאין בו שימוש מעשי עתה יופקע ממנו שם ממון. וצדד בפני יהושע שתשלום הקרן חייב לדברי הכל. ופירש עוד שדוקא לענין הקדש אומרים כן, שהנהגה מהקדש אינו חייב משום הפסד ההקדש אלא משום הנטילה עצמה, וכיון שבשעת הנטילה אין בו שימוש, חסר בנטילה מן ההקדש ופטור ממעילה. ועדיין צ"ע. משיעורי הגרשו"א].

ואולם יש סוברים, כיון שהחמץ שימושי לאחר זמן אינו נחשב 'גורם לממון', אלא מדובר שאדם הקדיש חמצו והרי הוא חייב באחריותו, או שגזל חמץ מהקדש, ולכך נחשב החמץ 'גורם לממון' כלפי ההקדש כי על ידי איבודו נתחייב הלה דמיו להקדש (עפ"י רבנו חננאל ובעל המאור. וע' גם במאירי).

לפירוש זה יתכן ואם אוכל חמץ שברשות הקדש, אף על פי שעכשו הוא אסור בהנאה וההקדש אינו יכול לפדותו כעת, אך היות ולאחר הפסח יהא מותר (לרבי שמעון) – הרי זה ממון גמור והאוכלו מעל. [וכן גורס רבנו חננאל בדברי רב אחא בר יעקב, להפך מרש"י: 'דכולי עלמא דבר הגורם לממון לאו כממון דמי, והכא בפלוגתא דרבי יהודה ורבי שמעון קמיפלגי...'. – שלרבי שמעון הוא ממון ממש, משום אפשרות השימוש העתידי, ואינו 'גורם'].

וכבר נשאו ונתנו האחרונים בבאור שיטות אלו ובמסתעף מהן – ע' פני יהושע כאן; קצות החשן שפ"ו; שו"ת בית אפרים או"ח מא; אחיעזר ח"ב מו; אור שמח חמץ א, ג; עונג יום טוב כו; עמק יהושע ה; בני ציון לג; עמודי אור טו, ב, כב; חדושי ר' שמואל עמ' לא–לב; שבט הלוי ח"א קמב וח"ז נג.

'מאן דאמר מעל – כרבי יוסי'. מכאן הוכיחו התוס' שהמשהה חמץ על מנת לבערו אינו עובר עליו בבל יראה, ולכך יכול ההקדש למכור את החמץ לישראל להסקה כי כשזוכה בו ישראל הרי הוא מחזור אחריו לבערו.

יש מן האחרונים שפרשו דבריהם, רק כאשר הוא מחזור אחריו לבערו מיד, שכיון שמתעסק בהשבתתו אין כאן 'בל יראה' [כדוגמת הגזול דבר מחברו והולך להשיבו, שמסתבר שבאותה שעה כבר אין כאן עבירת גזל]. ואולם מלשונות כמה מהראשונים (תוס' ר"ש משאנץ ועוד) מבואר שהוא הדין כשמבערו מעט מעט (ע"ע: שער המלך חמץ א, ב. דף לד ע"ד; מקור חיים תלא בפתיחה; שאגת אריה פא; חזון איש; פרי יצחק ח"א יז; חדושי ר' שמואל עמ' יז).

א. במגן אברהם (תמו, א) הסיק בטעם הדבר שהמוצא חמץ ביום טוב אין צריך לשורפו, כי אין כאן איסור דאורייתא שהרי משהה על מנת לבערו במוצאי יום טוב.

ומסתמית ההלכה משמע שהוא הדין ביום טוב אחרון שכבר לא יוכל לקיים מצות 'תשביתו' אחר כך, אעפ"כ נחשב משהה על מנת לבערו. ומכאן משמע שטעם הפטור אינו משום ניתוק ה'עשה' את הלאו כפשוטו, שהרי כאן אי אפשר לו לקיים ה'עשה' – אלא כיון שאילו היה מותר לו היה משביתו, הרי זה חמץ שאין עוברים עליו, אעפ"י שבפועל לא ישבית חמץ זה שכבר עבר הפסח. כן שמעתי ממו"ר הגרמ"מ פרבשטיין שליט"א.

וכשאני לעצמי הייתי סבור שבאופן זה שמצא ביו"ט אחרון, יתחייב במוצאי יו"ט לשורפו, מפני שאם תפטרנו מכך אין סברה שייחשב 'משהה ע"מ לבער', שהרי יודע בעצמו שלא יבער. ואמנם אין הדבר תלוי אם בפועל יבערנו אחר כך, אך אם יודע עתה שלא יבערנו, אין זה משהה על מנת לבער.

ואולם הרב דחה סברה זו בשתי ידיים, שאין שום טעם לחייבו לשורפו לאחר הפסח. ועל כרחק לומר שזה נחשב משהה על מנת לבער, כי הוא באמת חפץ בביעורו ואין לו כל חפץ בחמץ זה, אלא שהוא מנוע מצד אחר, מפאת איסור יום טוב.

[באבי עזרי (יו"ט א, טו) צדד לומר [עפ"י ד' המאירי להלן מו. ע' במש"כ שם], שאדם שאפה ובישל ביום טוב לצורך חול או לנכרי,

יהא מחויב לאכול ביו"ט ממה שבישל כדי שייחשב למפרע שנעשה לצורך. אלא שתמה מדוע לא הוזכר דין זה בשום מקום. ודומה שאלה זו לנידון דידן – האם יש מקום לחייב פעולה שמצד עצמה אינה מחוייבת, רק כדי שעל ידה יוברר למפרע תכליתה של הפעולה הקודמת]. וצ"ע.

ב. המנחת-חינוך השהו איסורים נוספים לבל יראה, שאם עושה על מנת לקיים ה'עשה' אינו עובר על ה'לאו'; איסור נותר (ח) ושילוח הקן (תקמה, ט). [וע' גם בספר שער משפט (שער דעה קעז, יא) שהביא מכאן אודות שימת רבית שלא תגיע לידי גיבוי]. ואולם שאר אחרונים כתבו לחלק בין נותר וכד' לחמץ, ואסרו להשאיר בשר קדשים לבוקר על מנת לשרפו – ע' שאגת אריה פא; אבי עזרי מהדורה ו – פסוה"מ יח, ט; משאת המלך.

והר"ן (בהדושו) דחה את ראית התוס' כי אפשר שפודוהו בה בשעה שמסיק, והרי מיד כשפודהו הוא מתבער.

*

שאלת ממני אודיעך דעתי מה נשתנה חמץ בפסח מכל איסורין שבתורה שהחמירה עליו תורה להצריכו בדיקה ושרוף וכלה וגם ביטול, והוסיפו חכמים להצריכו בדיקה בחורין ובסדקין ולחפש אחריו ולשרש אותו מכל גבוליו ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא ואסרוהו בכל שהוא ואינו מתבטל כלל, וחומרות כאלו לא נמצאו בכל האיסורין שבתורה...

תשובה: שני דברים נאמרו בתשובת דבר זה. אחת, שלא נמצאו בכל האיסורין שבתורה שיצטרפו בו כל ג' תנאים הללו; שהוא איסורי הנאה, והוא בכרת, ולא בדילי אינשי מיניה כולה שתא – אלא חמץ בלבד, וכיון שיש בו החומרות הללו החמירה עליו תורה חומרות אחרות, ובאו חכמים והוסיפו חומרות על חומרות כמו שעשתה התורה. ותו, דחמץ בפסח הוי כדבר שיש לו מתירין...

וקשה לי עליה דהאי טעמא... גם על הטעם הראשון יש לי קצת גמגום, ומי עדיף מע"ז דאמרה תורה ולא ידבק בידך מאומה מן החרם, וכל המודה בו ככופר בכל התורה כולה, ולא מצינו שהצריכה תורה בה בדיקה וביטול...

הילכך עדיין צריך טעם. ועל כן אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות כי חמץ בפסח רמז ליצר הרע והוא 'שאור שבעיסה', ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו ויחפש עליו בכל מחבואות מחשבותיו, ואפילו כל שהוא לא בטיל. והרי זה אמת ונכון. והנלע"ד כתבתי.

(שו"ת הרדב"ז תתקעז – ח"ג תקמו)

הקדושה נקרא בשם 'מצה' והקליפה נקרא בשם 'חמץ', ואין חילוק ביניהם רק המשהו שבין חי"ת לה"א. והנה חי"ת וה"א מתחלפים באותיות אחה"ע, והענין הוא דזה אינו מצוי שהיצר הרע יסיתנו לעבירה ידועה כי מי ישמע לו, רק שמראה לו שהוא מצוה ומחליף לו בין חי"ת לה"א...'. (מתוך מאור עינים פר' צו)

*

על הקושיא, אם החמץ מרמז על היצר הרע, מדוע הותר כל השנה – מובא בזהר הקדוש (ח"ב מ. קפג): משל לחולה שבמצות הרופא אסור לאכול דבר מסוים לזמן מה, ולאחר שמתחזק שוב אין מזיק לו.